

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

СУХИЙ Роман Миколайович

УДК 347.734:336.743(477)

**ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
ПО УПРАВЛІННЮ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ВАЛЮТНИМ
ОБОРОТОМ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
ЛАТКОВСЬКА Тамара Анатоліївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри адміністративного
і фінансового права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
ВОРОНОВА Лідія Костянтинівна,
Київський національний університет
імені Т. Г. Шевченка,
професор кафедри фінансового права;

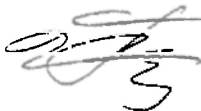
кандидат юридичних наук, доцент
НІЩИМНА Світлана Олексіївна,
Чернігівський державний інститут
економіки і управління,
завідувач кафедри цивільного і
господарського права,
декан юридичного факультету

Захист відбудеться «10» листопада 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «10» листопада 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми обґрунтовується вирішальним впливом валютних правовідносин на економіку України, її розвиток та на фінансову безпеку країни в цілому. Перехід країни до ринкових правовідносин, наслідком якого стала лібералізація зовнішньоекономічної та валютної діяльності, зумовив виникнення підвищеного інтересу спеціалістів у галузі права до валютних правовідносин, що пояснюється необхідністю створення дієвої та ефективної нормативно-правової бази, яка дозволила б досягти визначених державою цілей. У той же час, правове регулювання валютних відносин у сучасних умовах потребує істотного удосконалення, що обумовлюється недосконалістю існуючого валютного законодавства, яке відзначається значним відставанням від суспільних відносин. Характерними ознаками валютного законодавства України є колізійність та внутрішня суперечливість, що у поєднанні з підзаконним характером регулювання призводять до виникнення розрізненої правозастосовної практики та деструктивного впливу на економіку країни.

Істотний вплив Національного банку України на економіку країни в цілому та на валютний ринок, зокрема, а також той факт, що законодавець розглядає здійснення Національним банком України регулювання валютного обороту як одну з основних функцій центрального банку, що у поєднанні з іншими функціями гарантує виконання ним основної, конституційно закріпленої функції – забезпечення стабільності національної валюти (ст. 99 Конституції України), зумовлюють необхідність дослідження місця та ролі Національного банку України в системі органів, що здійснюють регулювання валютного обороту, а також ґрунтовного дослідження його повноважень по управлінню та контролю за валютним оборотом. При цьому, варто зазначити, що дієвість та ефективність валютної політики напряму залежать від обсягу повноважень Національного банку України у сфері управління та контролю за валютним оборотом.

Незважаючи на важливість цієї теми, дослідженню питання повноважень Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом не приділено належної уваги. Вказане обґрунтовується відсутністю дисертаційних досліджень або монографічних робіт, присвячених виключно порушеній проблемі. Вищезазначеним і пояснюються вибір теми дослідження, її актуальність та значення.

Теоретична основа дослідження ґрунтується на працях С.С. Алексєєва, М.І. Абдулаєва, В.К. Бабаєва, Г.А. Борисова, С.Н. Братуся, А.Б. Венгерова, В.Г. Волинки, М.М. Вовленка, М.С. Кельмана, М.І. Козюбри, С.О. Комарова, В.В. Копейчікова, В.В. Лазарева, О.Є. Лейста, О.В. Малька, М.М. Марченка, О.В. Мелехіна, О.Г. Мурашина, Ю.М. Оборотова, О.В. Петришина, В.М. Протасова, П.М. Рабіновича, Ф.В. Тарановського, В.Д. Ткаченка, Р.О. Халфіної, М.В. Цвіка, Г.Ф. Шершеневича та ін.

Досліджувана тема має фінансово-правовий характер. Суттєвий внесок у розробку теорії фінансового права, не оминувши при цьому проблемних питань регулювання валютних операцій, зробили А.Б. Альтшулер,

М.М. Артемов, В.В. Бесчеревних, Є.О. Вознесенський, Л.К. Воронова, О.Ю. Грачова, Б.Ю. Дорофєєв, Ю.О. Крохіна, М.П. Кучерявенко, Н.А. Куфакова, С.О. Нішимна, Т.А. Латковська, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, Е.А. Ровінський, Л.А. Савченко, Г.А. Тосунян, Н.І. Хімічева, Л.К. Царьова, С.Д. Ципкін та інші вчені.

Серед українських дослідників, які займалися дослідженням правового регулювання валютних відносин та теоретичні праці яких використано при написанні цього дослідження, слід виокремити Е.О. Алісова, Е.С. Дмитренко, Ж.В. Завальну, А.М. Іскоростенського, О.А. Костюченка, Л.М. Кравченко, С.І. Лучковську, В.П. Нагребельного, С.М. Половка, Т.В. Філіпенко, Т.О. Чернадчук та ін. Праці вказаних вчених, стали основою цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретико-правове забезпечення реалізації адміністративної реформи в Україні», що є складовою частиною теми «Традиції і новачії у сучасній українській державності та правовому житті» (державний реєстраційний номер 0101U001195), дослідження якої здійснюється в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у всебічному дослідженні, на основі аналізу наукових праць, нормативно-правових актів та міжнародного досвіду повноважень Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом, формулюванні пропозицій, спрямованих на удосконалення валютного законодавства та вирішення існуючих правових колізій та неузгодженостей.

Мета дослідження обумовила потребу вирішення таких завдань:

розкрити зміст понять «валютний оборот», «валютне законодавство», «валютне регулювання» та «валютний контроль»;

дослідити існуючу систему контролю за валютним оборотом та правові механізми взаємодії суб'єктів, що здійснюють контроль за валютним оборотом;

визначити джерела валютного законодавства та надати оцінку діючій нормативно-правовій основі регулювання валютного обороту та контролю за валютним оборотом;

дослідити систему органів, що здійснюють регулювання валютного обороту в Україні;

визначити місце та роль Національного банку України як особливого центрального органу державного управління при застосуванні законодавства України про валютне регулювання і валютний контроль в реалізації валютної політики держави;

дослідити повноваження Національного банку України у сфері управління валютним оборотом та контролю за ним;

визначити й дослідити проблеми застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства у сфері валютного обороту;

розробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання валютних відносин, у тому числі щодо механізмів управління Національного

банку України валютним оборотом та реформування валютної системи України.

Об'єктом дослідження є правове становище Національного банку України як суб'єкта державного управління.

Предметом дослідження є фінансово-правовий аспект повноважень Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: діалектичний метод; метод системно-функціонального аналізу; логіко-семантичний метод; історико-правовий метод; формально-логічний метод, порівняльно-правовий метод, які дозволили забезпечити цілісність та комплексність дослідження повноважень Національного банку України щодо управління та контролю за валютним оборотом.

Домінуючим методом дослідження в роботі є діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання, який становить основу методів наукового пізнання, що використані під час дослідження. Цей метод дозволив дослідити правову природу валютного обороту, а також правові основи управління та контролю за валютним оборотом [п.п. 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4]. Застосування методу системно-функціонального аналізу дозволило розглянути повноваження центрального банку по управлінню та контролю за валютним оборотом [п.п. 1.3, 2.2, 2.3, 2.4]. Логіко-семантичний метод сприяв установленню значень ряду категорій понятійного апарату, що використовуються у валютному законодавстві, зокрема «валютне регулювання» та «валютний контроль». Зазначений метод дозволив здійснити аналіз повноважень центрального банку щодо управління та контролю за валютним оборотом, а також проблем, які із цим пов'язані [п.п. 1.1, 2.3]. За допомогою історико-правового методу досліджено еволюцію законодавства у сфері валютного обороту [п. 1.2]. У межах зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, який застосовувався для тлумачення правових норм, за допомогою яких здійснюється правове регулювання валютних відносин [п.п. 1.1, 1.3, 2.2, 2.3, 2.4]. При дослідженні вітчизняного та зарубіжного законодавства використовувався порівняльно-правовий метод [п. 1.3]. Методи узагальнення, прогнозування застосовано в процесі формулювання висновків до розділів і загальних висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень, присвячених управлінню та контролю Національним банком України за валютним оборотом, пов'язаним із цим проблематикою та удосконаленню здійснюваного управління та контролю. У результаті здійсненого дослідження сформовано ряд важливих як у теоретичному, так і в практичному значенні пропозицій та висновків.

Наукова новизна результатів дослідження відображена у таких положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

визначено особливості управління Національним банком України валютним оборотом та аргументовано необхідність розширення переліку механізмів управління Національного банку України валютним оборотом;

запропоновано способи удосконалення діяльності Національного банку України у сфері управління валютним оборотом, зокрема шляхом закріплення на законодавчому рівні заборони на прийняття Національним банком України спільних постанов з іншими державними органами, врегулювання правового статусу листів-роз'яснень Національного банку України у валютній сфері та звільнення центрального банку країни від обов'язку здійснювати державну реєстрацію нормативно-правових актів із питань, пов'язаних з регулюванням валютного обороту та контролю за ним;

аргументовано необхідність зміни підходу до ліцензування операцій з валютними цінностями, зокрема до операцій, пов'язаних із наданням благодійної допомоги та недоцільності подвійного ліцензування банківських установ при здійсненні ними операцій з валютними цінностями;

обґрунтовано, що лібералізацію порядку проведення окремих валютних операцій здійснено Національним банком України без урахування вимог спеціальних законодавчих актів у вказаній сфері та аргументовано факт надання Національним банком України, всупереч вимогам законів України, права нерезидентам, які не є інвесторами, відкривати поточні рахунки та запропоновано шляхи врегулювання цих проблемних ситуацій;

надано характеристику існуючій системі контролю за валютним оборотом та сформульовано пропозиції щодо її удосконалення, у тому числі і шляхом зміни порядку обміну інформацією між органами та агентами валютного контролю;

аргументовано необхідність застосування до осіб, особливо до уповноважених банків, які вчинили правопорушення у сфері управління та контролю за валютним оборотом, відповідальності, адекватної вчиненому правопорушенню і, як наслідок, запропоновано здійснити декриміналізацію відповідальності за вчинення деяких правопорушень у зазначеній сфері;

удосконалено визначення понять «валютний оборот», «валютне законодавство», «валютне регулювання», «валютний контроль», «нерезидент» та «правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю»; *набули подальшого розвитку:*

положення щодо систематизації джерел валютного законодавства та необхідності підвищення ролі закону в регулюванні валютних відносин;

положення щодо шляхів лібералізації валютного законодавства;

пропозиції щодо якості активів банківської системи та шляхів їх покращання;

питання відповідності існуючої системи регулювання валютного обороту та контролю реаліям сьогодення та шляхів її удосконалення.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що зроблені в процесі дослідження висновки та сформульовані на їх основі пропозиції можуть бути використані у:

правотворчості – для удосконалення валютного законодавства України, зокрема з метою внесення змін та доповнень до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю», Закону України «Про банки і банківську діяльність», Податкового та Господарського кодексів України, проекту Закону України «Про валютне регулювання і

валютний контроль в Україні» (реєстраційний № 0925), проектів законів України, що регламентують порядок та умови здійснення валютних операцій, а також визначають відповідальність за порушення валютного законодавства, та ряду підзаконних нормативно-правових актів Національного банку України;

науково-дослідницькій роботі – для подальшого дослідження правового регулювання валютних відносин та повноважень Національного банку України по управлінню валютним оборотом;

навчально-методичній роботі – під час підготовки навчальних посібників із курсу «Фінансове право», розробки спецкурсу «Відповідальність за порушення валютного законодавства».

Отримані висновки будуть корисними також у практичній діяльності органів, що здійснюють регулювання валютного обороту та контроль за валютним оборотом, а також суб'єктів валютних правовідносин.

Окремі пропозиції автора вже знайшли своє впровадження у практичній діяльності Національного банку України (довідка від 21.09.2011 р. № 18-113/5675) та отримали схвальні відгуки від Державної пенітенціарної служби України (довідка від 23.09.2011 р. № 6104/ДК).

Апробація результатів дослідження. Дисертаційну роботу обговорено на засіданні кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Окремі положення дослідження доповідалися автором на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (23–24 лютого 2011 р., м. Харків), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України в умовах євроінтеграції» (19–20 травня 2011 р., м. Київ), Міжнародній науковій конференції «Правове життя сучасної України» (20–21 травня 2011 р., м. Одеса), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (21–22 травня 2011 р., м. Суми), II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин» (10–11 червня 2011 р., м. Суми), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансове право у XX сторіччі: здобутки та перспективи» (4–7 жовтня 2011 р., м. Ірпін').

Крім того, окремі положення дисертаційного дослідження використано в (у): 1) роботі Юридичного департаменту Національного банку України, працівником якого з 2004 р. є автор; 2) пропозиціях, висловлених автором під час роботи робочої групи під головуванням С.Л. Тігіпка, створеної за дорученням Кабінету Міністрів України від 11.10.2010 р. № 61309/0/1-10 з метою доопрацювання проекту Закону України «Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні» (реєстраційний № 0925); 3) офіційних пропозиціях Національного банку України, висловлених щодо проектів Законів України «Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні» (реєстраційний № 0925), «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (реєстраційний № 2029)

та «Про внесення змін до статті 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (реєстраційний № 8408).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 15 наукових одноосібних авторських публікаціях у збірниках наукових праць та журналах, дев'ять із яких входять до затвердженого переліку фахових видань.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, із них основного тексту 195 сторінок, список використаних джерел включає 338 найменувань і розташований на 31 сторінці. Додатки розміщені на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, характеризуються методи дослідження, наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення; висвітлюються наукові положення, що виносяться на захист, вказується практичне значення одержаних результатів, містяться дані про публікації та апробацію основних результатів дисертаційного дослідження, його структуру і обсяг.

У першому розділі «**Загальнотеоретичні засади правового регулювання валютного обороту**», що складається з трьох підрозділів та висновків, розкривається значення категорій «гроші», «валюта», «грошовий обіг», «грошовий оборот» та «валютний оборот». Досліджуються еволюція законодавства у сфері валютного обороту та система джерел нормативно-правового регулювання валютного обороту.

У **підрозділі 1.1. «Правова природа валютного обороту»** розглядаються економічна та правова природа грошей, їх функції. Зазначається, що законодавець, говорячи про повноваження Національного банку України щодо реалізації валютної та грошово-кредитної політики, використовує терміни «грошовий обіг» та «грошовий оборот». Статтею 7 Закону України «Про Національний банк України» встановлено, що організація грошового обігу належить до функцій Національного банку України та здійснюється з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України за допомогою заходів та методів, визначених цим Законом. Розділом V цього Закону визначено повноваження центрального банку щодо управління готівковим грошовим обігом. Термін «грошовий оборот» вживається законодавцем при визначенні терміна «ставка рефінансування», яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування.

Глобалізація економіки зумовила виникнення безперервного обороту коштів та товарів як у системі національної економіки, так і в системі світової економіки,

який є підставою для виникнення валютних відносин, основною ознакою яких є рух валюти. Це, а також відмінності між термінами «гроші» та «валюта» дозволяють виокремити термін «валютний оборот», який розглядається у цій роботі як суспільні відносини, яких урегульовано нормами валютного законодавства, та в межах яких відбувається безперервний процес руху валютних цінностей. Зазначається, що управління валютним оборотом, що здійснюється Національним банком України, який є особливим органом державного управління, є реалізацією центральним банком України валютної політики держави. У зв'язку із цим, увага звертається на те, що належне забезпечення Національним банком України економічних інтересів держави, у тому числі й у валютній сфері, значною мірою залежить від ефективності механізмів реалізації валютної політики та відповідності цих механізмів економічним реаліям. Механізмами управління Національним банком України валютним оборотом розуміються способи, прийоми та засоби, які використовуються центральним банком для досягнення поставленої мети у валютній сфері. Наголошується, що від раціонального та обґрунтованого використання Національним банком України механізмів управління валютним оборотом залежить стійкість національної валюти, а відтак і динамічний розвиток економіки.

У підрозділі 1.2. *«Еволюція законодавства у сфері валютного обороту»* досліджується історія розвитку законодавства у сфері валютного обороту, розглядаються відмінності між поняттями «система права» та «система законодавства», досліджуються наукові погляди на поняття «законодавство», що дозволило запропонувати власне бачення поняття «законодавство» як сукупності правових актів, прийнятих у межах повноважень, із дотриманням процедури та відповідної форми, відповідними державними органами з метою реалізації інтересів держави, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Доводиться, що валютне законодавство слід розглядати як комплексну галузь законодавства, місце якої в системі законодавства досліджено за допомогою Класифікатора галузей законодавства України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. Зазначений Класифікатор визначає 39 галузей законодавства. Як одна із галузей законодавства виокремлюється законодавство про фінанси і кредит (рубрика 110.000.000), окремою складовою якої є рубрика «Валютне регулювання» (підрубрика 110.120.000). Аналіз рубрики «Фінанси і кредит» свідчить, що валютне законодавство як комплексна галузь законодавства найбільшою мірою пов'язане з банківським, податковим та митним законодавством.

У підрозділі 1.3. *«Система джерел нормативно-правового регулювання валютного обороту»* увагу зосереджено на дослідженні джерел валютного законодавства як зовнішньої форми вираження правових норм, які регулюють валютні правовідносини, домінуюче місце серед яких посідає нормативно-правовий акт. Проте, домінування підзаконних нормативно-правових актів у структурі джерел валютного законодавства применшує вагу законодавчої форми регулювання суспільних відносин та, фактично, ставить її в залежність

від підзаконної форми. З метою підвищення прозорості та передбачуваності регулювання валютного обороту та контролю за валютним оборотом, усунення дублювання функцій органів, що здійснюють регулювання валютного обороту та контроль за ним, обгрунтовано потребу зміни структури джерел валютного законодавства, основою якої має стати закон. Увагу акцентовано на необхідності врегулювання статусу листів-роз'яснень Національного банку України, які досить часто містять правові норми та, фактично, є джерелом валютного законодавства. Наслідком правової невизначеності статусу листів-роз'яснень Національного банку України з питань регулювання валютного обороту та контролю за валютним оборотом є складність їх оскарження у судових інстанціях, оскільки згідно із ст. 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема на «спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності». З метою покращання захисту прав та інтересів осіб юрисдикцію адміністративних судів запропоновано поширити на спори із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його листів-роз'яснень. Розглянуто питання щодо ролі судового прецеденту та міжнародного договору в регулюванні валютних правовідносин.

У другому розділі «Правові основи управління та контролю за валютним оборотом», що складається з чотирьох підрозділів та висновків, розкривається сутність правового регулювання валютних операцій, з'ясовуються органи, відповідальні за здійснення регулювання валютного обороту в Україні, досліджується місце Національного банку України в системі органів, що здійснюють регулювання валютного обороту, його повноваження щодо управління та контролю за валютним оборотом. Здійснено також дослідження поняття валютного контролю як функції управління та поняття правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю.

У підрозділі 2.1. «Система органів, що здійснюють регулювання валютного обороту» зазначається, що основною ознакою органів, які здійснюють регулювання валютного обороту, переліку яких законодавство не містить, є можливість прийняття загальнообов'язкових нормативно-правових актів у валютній сфері. Згідно із ст. 11 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» повноваженнями щодо прийняття нормативно-правових актів у сфері регулювання валютного обороту наділено виключно Національний банк України. Доведено, що на практиці регулювання валютного обороту здійснюється Верховною Радою України, Національним банком України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України та Міністерством фінансів України. Увага акцентується на необхідності нормативного закріплення статусу вказаних органів та зазначається, що дублювання ними функцій у сфері регулювання валютного обороту негативно позначається на ефективності реалізації державної валютної політики. Відсутність законодавчо визначеного переліку органів, відповідальних за здійснення регулювання валютного обороту не дозволяє вести мову про єдину, цілісну та ефективну національну систему органів, що здійснюють регулювання валютного обороту.

У підрозділі 2.2. «Повноваження Національного банку України у сфері управління валютним оборотом» досліджено повноваження центрального банку країни щодо управління валютним оборотом. З'ясовано, що необхідність досягнення поточних цілей валютної політики держави зумовила надання Національним банком України, всупереч вимогам ст. 6 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», дозволу відкривати поточні рахунки юридичним особам-нерезидентам, які не є інвесторами, шляхом запровадження інвестиційних (депозитних) рахунків. З метою створення стабільних джерел надходжень іноземної валюти у країну запропоновано внести зміни до ст. 6 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та дозволити відкривати всім нерезидентам (фізичним та юридичним особам) рахунки в банках України.

Увагу акцентовано на шляхах покращання банківських активів та, як наслідок, їх фінансового оздоровлення. Такими шляхами є: скасування вимоги щодо обов'язкової реєстрації резидентом-позичальником договору про одержання кредиту в іноземній валюті від уповноваженого банку у разі відступлення уповноваженим банком – первісним кредитором нерезиденту права вимоги за цим кредитом та спрощення процедури переказу коштів за межі України за кредитними договорами у разі відступлення уповноваженим банком нерезиденту прав вимоги за цими кредитами (портфелем однорідних кредитів), що позитивно вплине на економічну зацікавленість нерезидентів здійснювати вкладення коштів до банківської сфери України шляхом придбання проблемних активів українських банків.

Зазначено, що встановлення Національним банком України на підзаконному рівні вимоги щодо отримання індивідуальної ліцензії для надання благодійної допомоги та пожертв в іноземній валюті на території України перешкоджає активній участі благодійних організацій та окремих благодійників у вирішенні проблемних питань соціально-культурної сфери. З метою спрощення існуючої процедури здійснення валютно-обмінних операцій, скорочення витратків держави на контроль за незначними операціями з валютними цінностями та уникнення випадків, коли такі видатки держави перевищують розмір операції, яка контролюється, на законодавчому рівні запропоновано закріпити ознаки та суму операції, яка є валютною.

У підрозділі 2.3. «Повноваження Національного банку України у сфері контролю за валютним оборотом» розглянуто походження терміна «контроль», суттєві відмінності між існуючими визначеннями валютного контролю, а також досліджено наявний зв'язок між поняттями «контроль», «фінансовий контроль» та «валютний контроль». На підставі зазначеного, запропоновано власне визначення валютного контролю як діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованої на дотримання підконтрольними суб'єктами валютного законодавства.

Зазначено, що жоден з органів, утворених на базі Міністерства транспорту та зв'язку України, яке визначається ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» як орган валютного контролю, на практиці не виконує функцій та повноважень органу

валютного контролю. Робиться висновок, що покладення ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на Міністерство внутрішніх справ України та Службу безпеки України функцій органів контролю за валютним оборотом, а саме щодо надання цими органами висновків стосовно можливості видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на здійснення операцій в іноземній валюті не узгоджується з вимогами ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» в частині переліку органів, відповідальних за здійснення валютного контролю та суперечить Законам України «Про міліцію» та «Про Службу безпеки України», які не уповноважують вказані органи надавати висновки при видачі індивідуальних ліцензій Національного банку України.

Робиться висновок про те, що ефективному контролю Державною податковою службою України за законністю валютних операцій перешкоджають вимоги ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до якої інформація щодо ненадходження у встановлені терміни валютної виручки від суб'єктів підприємницької діяльності може бути надана органам Державної податкової служби України виключно на підставі рішення суду.

У *підрозділі 2.4. «Правове регулювання застосування Національним банком України санкцій за порушення законодавства у сфері валютного обороту»* розглянуто поняття та сутність юридичної відповідальності. Визначено ознаки правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю як підстави притягнення до юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства, його суб'єкт та об'єкт, об'єктивні та суб'єктивні сторони. Правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю запропоновано розглядати як суспільно шкідливе (небезпечне), винне, протиправне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта валютних правовідносин, що порушує порядок здійснення валютних операцій, відповідальність за вчинення якого встановлено валютним законодавством.

З'ясовано, що в залежності від типу правопорушень у сфері валютного регулювання і валютного контролю порушника може бути притягнуто до адміністративної, кримінальної або фінансово-правової відповідальності.

Аргументовано, що одним із недоліків юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства є неврахування законодавцем суб'єктивної сторони правопорушення, що призводить до того, що саме покарання іноді перевищує суспільну небезпеку вчиненого правопорушення. Запропоновано до уповноважених банків, які вчинили правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю, застосовувати санкції, встановлені ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», що дозволить установити граничне обмеження відповідальності уповноважених банків за правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю, яке не може перевищувати 1% від суми зареєстрованого статутного капіталу банку. Наголошується на необхідності декриміналізації відповідальності за незаконне розміщення валютних цінностей за межами України.

ВИСНОВКИ

У Висновках узагальнено одержані найбільш суттєві результати дослідження, сформульовано конкретні пропозиції щодо удосконалення законодавства, спрямовані на удосконалення існуючої системи регулювання обороту та контролю за ним, а також удосконалення шляхів управління та контролю Національного банку України за валютним оборотом. Найважливішими серед них є такі:

1. Неоднорідність, багаторівневість та об'ємність характеризують систему джерел валютного законодавства України, що за умови відсутності стратегії регулювання валютного обороту та валютного контролю в Україні є причинами виникнення ряду юридичних колізій. Основним джерелом валютного законодавства є нормативно-правові акти Національного банку України, що, звичайно, применшує роль закону. У той же час, від швидкості їх прийняття, особливо в умовах кризи, залежить стабільність валютного ринку та банківської системи України. Обов'язок Національного банку України здійснювати обов'язкову державну реєстрацію нормативно-правових актів із питань регулювання валютного обороту та валютного контролю в Міністерстві юстиції України не дозволяє Національному банку України якісно та вчасно реагувати на зміни, що мають місце на валютних ринках, ставить під сумнів його повноваження в зазначеній сфері. Для врегулювання цього питання запропоновано ч. 4 ст. 56 Закону України «Про Національний банк України» викласти в такій редакції: «Нормативно-правові акти Національного банку підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України, крім нормативно-правових актів, прийнятих на виконання п. 14 ст. 7 цього Закону та набувають чинності відповідно до законодавства України».

2. З метою уникнення політичних ризиків, у процесі виконання Національним банком України власних повноважень у сфері управління валютним оборотом та контролю за валютним оборотом запропоновано на законодавчому рівні встановити заборону на прийняття Національним банком України спільних з іншими органами державної влади нормативно-правових актів, що створить можливість для більш ефективного виконання Національним банком України зазначеної функції та припинить практику необґрунтованого розпорошення функцій органів, які здійснюють регулювання валютного обороту. Крім того, вважаючи на практику правового регулювання ряду валютних операцій у листах роз'ясненнях Національного банку України, що фактично унеможливує застосування відповідного нормативно-правового акта без урахування вимог таких листів, негайного вирішення потребує ситуація щодо статусу таких листів.

3. Валютне законодавство України на теперішній час не повною мірою відповідає державним потребам, що обумовлюється, перш за все, його бланкетним характером та домінуючою роллю підзаконних нормативно-правових актів у регулюванні валютних відносин. До суттєвих недоліків існуючого валютного законодавства варто віднести відсутність чітко визначеного переліку органів, які здійснюють регулювання валютного обороту та, відповідно, чітко визначених

їх повноважень у цій сфері. Дублювання функцій органами, що здійснюють регулювання валютного обороту, є характерним для правового регулювання валютних відносин, що, як наслідок, призводить до неефективного виконання покладених на них державою функцій. У зв'язку із цим, на законодавчому рівні запропоновано закріпити, що відповідальними за здійснення регулювання валютного обороту в Україні є Верховна Рада України, Президент України, Національний банк України, Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України.

4. З метою забезпечення прозорості та передбачуваності регулювання валютного обороту, що має позитивно вплинути на інфляційні очікування та, як результат, сприяти забезпеченню стабільності національної валюти на законодавчому рівні, доцільно визначити виключний перелік механізмів, які використовуються Національним банком України для управління валютним оборотом. Крім того, аналіз ефективності існуючих механізмів свідчить про потребу включення обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті до законодавчо закріпленого переліку механізмів, які має право використовувати Національний банк України.

5. Потреба досягнення поточних цілей валютної політики, як свідчить аналіз нормативно-правових актів Національного банку України, зумовлює вимушене ототожнення цим органом регулювання валютного обороту інвестиційної діяльності з іншими майновими правовідносинами. Так, необхідність врегулювання питання щодо довгострокового залучення капіталу в Україну та, як наслідок, збільшення пропозиції іноземної валюти з метою підтримання стабільності національної грошової одиниці, зумовила фактичну підміну понять розміщення коштів на вкладному (депозитному) рахунку та здійснення інвестиції, що, як наслідок, дозволило залучати в Україну кошти юридичних осіб-нерезидентів, які не є інвесторами. З метою узгодження механізмів управління Національного банку України валютним оборотом та забезпечення стабільних джерел надходжень іноземної валюти на національний валютний ринок п. 6.1 ст. 6 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» запропоновано викласти у такій редакції: «6.1. Банки мають право відкривати рахунки резидентам України та нерезидентам України».

6. Аналіз валютного законодавства України свідчить, що здійснена Національним банком України лібералізація поточних валютних операцій не узгоджується з вимогами спеціальних законодавчих актів у зазначеній сфері. Вказане обґрунтовується тим, що така лібералізація, зокрема в частині здійснення поточних валютних неторговельних операцій, здійснена лише шляхом внесення змін до нормативно-правових актів Національного банку України, без урахування вимог проведення таких операцій, установлених на законодавчому рівні, у тому числі і щодо необхідності одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України для здійснення таких операцій. Лібералізація валютного законодавства у спосіб, відмінний від установленого законодавчими актами, є неприпустимою. Зазначене обґрунтовує необхідність узгодження нормативно-правових актів Національного банку України, зокрема Правил здійснення за

межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні, затверджених постановою Правління Національного банку України від 29.12.2007 р. № 496, з положеннями Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» в частині вимог щодо здійснення фізичними особами-нерезидентами переказів за межі України за поточними неторговельними валютними операціями. У той же час, з метою узгодження вимог вказаного Декрету з реаліями та виконання міжнародних зобов'язань України в частині лібералізації порядку здійснення валютних операцій запропоновано абз. 3 пп. «а» п. 4 ст. 5 цього Декрету викласти в такій редакції: «вивезення, переказування та пересилання за межі України фізичними особами іноземної валюти, яка була раніше ввезена, переказана, перерахована в Україну на законних підставах».

7. З метою зменшення витрат держави, спрямованих на здійснення контролю за операціями з валютними цінностями, уникнення ситуацій, коли такі витрати перевищують суму операції, яка підлягає контролю з боку держави, а також з метою спрощення порядку здійснення валютно-обмінних операцій на законодавчому рівні, слід закріпити суму операції, перевищення якої вказує, що така операція є валютною.

8. Процедура подвійного ліцензування банківських установ, що полягає в необхідності отримання банківської та генеральної ліцензії для здійснення операцій з валютними цінностями, є обтяжливою, економічно необґрунтованою та недоцільною. Доцільність скасування обов'язку банків отримувати генеральні ліцензії для здійснення ними валютних операцій пояснюється тим, що наявність банківської ліцензії свідчить про відповідність банку вимогам Національного банку України, у тому числі і в частині достатності капіталу, що дозволяє зменшити ризик, притаманний банківській діяльності. Операції з валютними цінностями є невід'ємною складовою банківської діяльності, а тому розмежовувати процедуру ліцензування є недоречним. Крім того, генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій мають практично всі зареєстровані банки, що підтверджує той факт, що операції з валютними цінностями є невід'ємною складовою банківської діяльності. У зв'язку із цим, запропоновано внести зміни до ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», які передбачили би право банків надавати банківські та інші фінансові послуги в іноземній валюті виключно на підставі банківської ліцензії, крім тих, які потребують індивідуальної ліцензії, за умови, що такий вид діяльності передбачено статутом банку.

9. Недоцільним та неправомірним є встановлення вимоги до пунктів обміну валюти щодо наявності торгового патенту для здійснення торгівлі валютними цінностями (пп. 267.5.1 п. 267.5 ст. 267 Податкового кодексу України). Зазначене твердження обґрунтовується тим, що діяльність з обміну валют, відповідно до статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», є фінансовою послугою, тобто діяльність банків, у тому числі і через пункти обміну валюти, пов'язана

з купівлею-продажем іноземної валюти, є наданням фінансових послуг, яку не слід ототожнювати з торговельною діяльністю, здійснення якої потребує наявності торгових патентів. Неможливість ототожнення діяльності банків з обміну валют із торговою діяльністю підтверджується тим, що ст. 48 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлено заборону банкам здійснювати торгівлю, крім реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет. Крім того, відповідно до пп. 14.1.250 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України торговий патент є державним свідоцтвом на провадження певного виду підприємницької діяльності, користування яким передбачає своєчасне внесення до бюджету відповідного збору. Інакше кажучи, відкриття пункту обміну валюти потребує отримання двох державних дозволів – генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій, що дозволяє здійснювати операції купівлі-продажу іноземної валюти, та торгового патенту, який також дозволяє здійснювати такі ж операції та передбачає подвійну сплату коштів до державного бюджету – оплата ліцензії Національному банку України (ці кошти, згідно із ст. 5 Закону України «Про Національний банк України», у вигляді позитивної різниці кошторисних доходів над кошторисними витратами Національного банку України вноситься до Державного бюджету України) та патенту. Зазначене свідчить про необхідність внесення змін до Податкового кодексу України, які скасували би обов'язок пунктів обміну валют отримувати торгові патенти на операції купівлі-продажу іноземної валюти та відповідальність за неотримання такого патенту.

10. Аналіз валютного законодавства свідчить, що Національний банк України не повною мірою використовує можливості такого механізму регулювання валютного обороту як ліміти відкритої валютної позиції. Вказане обґрунтовується тим, що всупереч вимогам ст. 44 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк України встановлює ліміти відкритої валютної позиції виключно для уповноважених банків. У свою чергу, встановлення лімітів для інших установ, які купують та продають іноземну валюту, дозволить зменшити валютні ризики їх клієнтів та зменшить доларизацію економіки. У зв'язку із цим та враховуючи існуючі законодавчі підстави застосування лімітів відкритої валютної позиції до установ, які не є банками та здійснюють операції купівлі-продажу іноземної валюти, запропоновано розробити єдиний порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції у безготівковій та готівковій формах для зазначених установ.

11. Недостатній обсяг бюджетного фінансування соціально-культурної сфери зумовлює необхідність залучення благодійних організацій та окремих благодійників, до вирішення проблемних питань соціально-культурної сфери. У той же час, підхід Національного банку України до тлумачення поняття "використання іноземної валюти як засобу платежу" фактично унеможлиблює надання благодійної допомоги в іноземній валюті, адже відносить таку операцію до тих, здійснення яких є можливим лише за умови наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України. З метою підвищення активності благодійних організацій та окремих благодійників у вирішенні проблемних

питань соціально-культурної сфери пункт 1.4 Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 14.10.2004 р. № 483, запропоновано викласти у такій редакції: «використання іноземної валюти як засобу платежу (валютна операція) – використання іноземної валюти на території України для оплати товарів, що придбаваються, або виконання будь-яких грошових зобов'язань, крім зобов'язань, які виникають на підставі безоплатних договорів».

12. Відсутність у валютному законодавстві України дефініції «валютний контроль» не сприяє виробленню єдиної точки зору щодо правової природи та змісту зазначеного терміна. На підставі аналізу різних наукових точок зору щодо названого поняття запропоновано власне тлумачення терміна «валютний контроль» – як діяльності уповноважених державою суб'єктів, що спрямована на дотримання підконтрольними суб'єктами валютного законодавства.

13. Існуюча система контролю за валютним оборотом ще не сформувалась як єдина, цілісна система, а доцільність діяльності окремих суб'єктів контролю за валютним оборотом викликає великі сумніви. Вказане пояснюється, зокрема тим, що жоден з органів, утворених на базі Міністерства транспорту та зв'язку України, яке визначається ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» як орган валютного контролю, на практиці не виконує функцій та повноважень органу валютного контролю. Такі органи як Міністерство внутрішніх справ України та Служба безпеки України, які не є органами контролю за валютним оборотом відповідно до валютного законодавства України, здійснюють його на практиці.

14. Одним із недоліків існуючої системи контролю за валютним оборотом є порядок обміну інформацією, який не надає можливості повною мірою виконувати органам контролю за валютним оборотом власні функції у цій сфері. Вказане чітко прослідковується на прикладі діяльності Державної податкової служби України, яка відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами й нерезидентами на території України. З метою усунення цієї проблеми та забезпечення удосконалення системи контролю за валютним оборотом в Україні запропоновано пп. 20.1.3 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України викласти у такій редакції: «20.1.3. одержувати безоплатно від платників податків, а також від установ Національного банку України, уповноважених банків та інших фінансових установ довідки, у порядку встановленому Законом України «Про банки і банківську діяльність» та цим Кодексом, довідки та/або копії документів про наявність банківських рахунків, інформацію про випадки ненадходження в установленний законодавством строк валютної виручки та/або товарів під час проведення зовнішньоекономічних операцій, а на підставі рішення суду – інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунках». Відповідні зміни також слід внести до п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»,

що встановлює межі інформації, яка може бути надана за запитом Державної податкової служби України.

15. Юридична відповідальність за порушення валютного законодавства досить часто визначається не лише законами, але й підзаконними нормативно-правовими актами, що не сприяє правовій визначеності щодо відповідальності за вчинене правопорушення у сфері валютного регулювання та валютного контролю та применшує роль закону. Істотним недоліком існуючої системи відповідальності за порушення валютного законодавства є те, що законодавець не враховує суб'єктивної сторони правопорушення у сфері валютного регулювання і валютного контролю, а саме покарання іноді перевищує суспільну небезпеку вчиненого правопорушення. Це вказує на необхідність зміни підходу до визначення юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства, особливо для уповноважених банків, оскільки застосування санкцій, що є неадекватними вчиненому правопорушенню, створює загрози інтересам вкладників та інших кредиторів банку-порушника. У зв'язку із цим, до уповноважених банків, які вчинили таке правопорушення, запропоновано застосовувати санкції, встановлені ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», що дозволить притягувати уповноважені банки до відповідальності, адекватної вчиненому порушенню. Запропоновано також здійснити декриміналізацію відповідальності за окремими видами правопорушень у сфері валютного регулювання та валютного контролю, зокрема за розміщення валютних цінностей з порушенням встановленого порядку на рахунках та у вкладах за межами України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сухий Р.М. Реалізація принципу незалежності центральних банків європейських держав. Керівні органи центральних банків / Р.М. Сухий // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 10. – С. 18–22.
2. Сухий Р.М. Аналіз застосування «Правил здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні» / Р.М. Сухий // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 10. – С. 29–31.
3. Сухий Р.М. Місце валютного законодавства в системі законодавства України / Р.М. Сухий // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 140–145.
4. Сухий Р.М. Інвестиційні вкладні (депозитні) рахунки як засіб впливу Національного банку України на валютний оборот / Р.М. Сухий // Держава та регіони. – 2011. – № 1. – С. 73–76.
5. Сухий Р.М. Система органів, що здійснюють валютне регулювання в Україні / Р.М. Сухий // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 57. – С. 556–562.
6. Сухий Р.М. Правове регулювання поточних неторговельних валютних операцій / Р.М. Сухий // Наше право. – 2011. – № 2. – Ч. 1. – С. 118–129.

7. Сухий Р.М. Поняття та правова сутність валютного контролю / Р.М. Сухий // Наше право. – 2011. – № 3. – С. 168–173.

8. Сухий Р.М. Поняття валютного права та його місце в системі права України / Р.М. Сухий // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 62. – С. 184–191.

9. Сухий Р.М. Огляд проблемних питань, пов'язаних із відкриттям та функціонуванням банківських рахунків / Р.М. Сухий // Наше право. – 2012. – № 3. – Ч. 3. – С. 144–148.

10. Сухий Р.М. Актуальні проблеми валютного законодавства / Р.М. Сухий // Правові проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (23–24 лютого 2011 р., м. Харків), 2011. – Т. 3 – С. 61–62.

11. Сухий Р.М. Обов'язковий продаж надходжень в іноземній валюті як один із інструментів стабілізації валюти України в кризовий період / Р.М. Сухий // Держава і право : проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конференції (21–22 травня 2011 р., Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ). – Суми : Університетська книга, 2011. – С. 440–442.

12. Сухий Р.М. Можливість сприяння вирішенню соціальних проблем шляхом удосконалення валютного законодавства / Р.М. Сухий // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конференції (19–20 травня 2011 р., м. Київ). – К. : НУБіП України, 2011. – С. 168–170.

13. Сухий Р.М. Особливості регулювання Національним банком України експорту та імпорту капіталу / Р.М. Сухий // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конференції професор.-виклад. та аспірант. складу (20–21 травня 2011 р., Національний університет «Одеська юридична академія»). – О. : Фенікс, 2011. – Т. 2 – С. 64–66.

14. Сухий Р.М. Правові особливості регулювання операцій, пов'язаних із переміщенням валютних цінностей через митний кордон України / Р.М. Сухий // Актуальні проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конференції (10–11 червня 2011 р., м. Суми). – Суми, 2011. – С. 139–141.

15. Сухий Р.М. Необхідність перегляду кримінальної відповідальності за деякими правопорушеннями у валютній сфері / Р.М. Сухий // Фінансове право у XXI сторіччі : здобутки та перспективи : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конференції (4–7 жовтня 2011 р., м. Ірпінь). – К. : АЛЕРТА, 2011. – С. 285–287.

АНОТАЦІЯ

Сухий Р.М. Повноваження Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом: фінансово-правовий аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

На основі досягнень юридичної науки, аналізу чинного законодавства та існуючої правозастосовної практики здійснено комплексне дослідження повноважень Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом.

Розкрито специфіку діяльності центрального банку по управлінню та контролю за валютним оборотом, його механізми впливу на валютний ринок. Сформульовано поняття «валютний оборот», «валютне регулювання» та визначено систему органів, що здійснюють регулювання валютним оборотом. Досліджено еволюцію валютного законодавства та встановлено його джерела. З'ясовано правову природу валютного контролю, визначено органи контролю за валютним оборотом та сформовано пропозиції щодо удосконалення системи контролю за валютним оборотом. Встановлено правову природу правопорушення у сфері регулювання валютним оборотом та контролю за ним, сформульовано поняття правопорушення у сфері валютного регулювання та валютного контролю та запропоновано обґрунтовані пропозиції щодо шляхів удосконалення відповідальності за такі правопорушення, у тому числі і шляхом декриміналізації відповідальності за певними правопорушеннями у сфері валютного регулювання та валютного контролю.

Ключові слова: валютне регулювання, валютне законодавство, валютний оборот, органи, що здійснюють регулювання валютним оборотом, центральний банк, органи валютного контролю, валютний контроль, правопорушення у сфері валютного регулювання та валютного контролю.

АННОТАЦИЯ

Сухий Р.Н. Полномочия Национального банка Украины по управлению и контролю за валютным оборотом: финансово-правовой аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

На основании достижений юридической науки, анализа действующего законодательства и существующей правоприменительной практики, осуществлено комплексное исследование полномочий Национального банка Украины по управлению и контролю за валютным оборотом.

Раскрыты специфика деятельности центрального банка по управлению и контролю за валютным оборотом, его механизмы влияния на валютный рынок. Поднимается вопрос относительно правомерности и соответствия законодательству этих механизмов влияния на валютный рынок, в частности – правомерности внедрения инвестиционных депозитных счетов.

Сформулированы понятия «валютный оборот», «валютное регулирование» и определена система органов, которые осуществляют регулирование валютного оборота.

Исследована эволюция валютного законодательства и определены его источники, что позволило сделать акцент на необходимости систематизации источников валютного законодательства и повышения роли закона в регулировании валютных отношений.

Указано на необходимость приведения валютного законодательства в соответствие с реалиями настоящего времени и на целесообразность его постепенной либерализации. Необходимым условием предложенной либерализации является, в частности, отмена двойного лицензирования деятельности банковских учреждений при осуществлении ими операций с валютными ценностями и обязанности пунктов обмена валют получать торговые патенты на операции покупки-продажи иностранной валюты.

Обоснована необходимость изменения подхода к лицензированию валютных операций, связанных с предоставлением благотворительной помощи, что должно содействовать активному участию благотворительных организаций и отдельных благотворителей в решении проблемных вопросов социально-культурной сферы. Акцентировано внимание на необходимости улучшения качества активов банковской системы и предложены пути решения проблемы «плохих» активов.

Исследована правовая природа валютного контроля, определены органы контроля за валютным оборотом и сформулированы предложения по улучшению системы контроля за валютным оборотом. Выделены основные проблемы действующей системы валютного контроля, к которым относятся: дублирование функций органами валютного контроля, исполнение функций валютного контроля органами, которые не уполномочены на это законодателем, и фактическое отсутствие эффективной системы обмена информацией между органами валютного контроля.

Установлена правовая природа правонарушения в сфере регулирования валютного оборота и контроля за ним, сформулировано понятие правонарушения в сфере валютного регулирования и валютного контроля и подготовлены обоснованные предложения относительно путей повышения ответственности за такие правонарушения, в том числе и путем декриминализации ответственности.

Ключевые слова: валютное регулирование, валютное законодательство, валютный оборот, органы регулирования валютного оборота, центральный банк, органы валютного контроля, валютный контроль, правонарушения в сфере валютного регулирования и валютного контроля.

SUMMARY

Sukhyy R. Authority of the National Bank of Ukraine on management and control of foreign exchange turnover: financial and legal aspect. – Manuscript.

The thesis for obtaining Ph.d. legal sciences, speciality number 12.00.07 – administrative law and legal proceedings; financial law; informational law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2012.

Comprehensive study of the National Bank of Ukraine authority on management and control of foreign exchange turnover is performed in this thesis. It is based on the achievements of legal science, existing law analysis and existing legal practices.

The applicant gave detailed explanation of the specific activities of the central bank for the management and control of foreign exchange turnover and the mechanisms of central bank influence on the currency market. The meaning of «foreign exchange turnover», «foreign currency regulation» and system of institutions that carry out regulation of foreign exchange turnover were formulated and studied in this thesis. The evolution of foreign currency legislation was examined and its sources (forms) were defined. The legal nature of foreign currency control and its institutions were found, proposals for improving the system of foreign currency control were explained. The legal nature of violations of the law in the field of foreign currency regulation and control was established, the meaning of offence in the field of foreign currency regulation and control was formulated, well grounded suggestions regarding ways to enhance responsibility for violations in the field of foreign currency regulation and control, including the decriminalization of liability for specific offences were prepared.

Keywords: foreign currency regulation, foreign currency legislation, foreign exchange turnover, institutions that carry out regulation of foreign exchange turnover, the central bank, foreign currency control institutions, foreign currency control, offence in the field of foreign currency regulation and control.